

بررسی رابطه‌ی صنعت گردشگری (توریسم) با افزایش احساس امنیت (گردشگران) در ایران

تاریخ پذیرش: ۹۱/۶/۱۴

تاریخ دریافت: ۹۲/۴/۸

اعظم شادمان فخرآبادی^۱، روح الله شادمان فخرآبادی^۲

از صفحه ۱۷۱ تا ۱۸۶

چکیده:

امروزه صنعت گردشگری اهمیت فراوانی برای جوامع توسعه یافته و در حال توسعه دارد و مزایا و اهمیت آن انکارناپذیر است. از گردشگری به عنوان صنعت بدون دود که هم علت و هم پیامدی در روند جهانی شدن است، یاد می‌شود. همچنین گردشگری در ساختن جهانی سرشار از صلح و صفا بسیار مفید و مؤثر است. سیروسفر انسان‌ها به نقاط مختلف دنیا موجب انس و الفت ملت‌ها می‌شود و به مردم جهان می‌فهماند که به رغم تفاوت‌های فرهنگی و نژادی، می‌توانند در بسیاری از جنبه‌های زندگی، هماهنگ و متحد باشند. در توسعه صنعت گردشگری عوامل مختلفی نقش دارند؛ در این میان، توجه به مقررات حقوقی یکی از علل و عوامل اساسی در توسعه صنعت گردشگری است.

قوانین و مقررات، وظایف و حقوق دوسویه گردشگران و جامعه میزبان را روشن می‌نماید و هدف آن سامان بخشی به فعالیت‌های عرصه گردشگری در جهت پایدار است. در نگاه و اندیشه دین اسلام نیز همواره بر مودت و دوستی با بیگانه (گردشگران یا غیره) در قالب آیات و روایات متعدد تأکید شده است. در این مقاله ضمن تحلیل و تشریح پیشینه و خاستگاه گردشگری، جایگاه حقوقی آن از نگاه اسلام تبیین می‌گردد. روش این پژوهش مبتنی بر مطالعات اسنادی و کتابخانه است.

واژگان کلیدی

گردشگری، اسلام، حقوق گردشگران، احساس امنیت، ایران.

۱. کارشناس ارشد علوم قرآن و حدیث - azamshademan@gmail.com

۲. کارشناس ارشد روانشناسی بالینی

گردشگری بزرگ‌ترین و پررونق‌ترین صنعت جهان است. پیش‌بینی می‌شود که در قرن بیست و یکم نیز این صنعت پیش‌تاز بوده و سیر صعودی آن ادامه یابد. بنابر عقیده کارشناسان، گردشگری دانشی است چند رشته‌ای که اگر بدون انجام تجزیه و تحلیل‌های امنیتی و سیاسی دقیق توسعه و تکامل یابد قطعاً کامل نخواهد بود. مداخله دولت در امور جهانگردی امری انکارناپذیر است و بهره‌برداری پایدار از تمام ظرفیت‌های گردشگری تنها در سایه قواعد اصولی و قانونی امکان‌پذیر است. به عبارتی، صنعت گردشگری بدون مداخله دولت‌ها قادر به بقای خود نیست، زیرا تنها دولت‌ها هستند که توان تأمین ثبات، امنیت و مهم‌تر از همه وضع قوانینی در رابطه با حقوق گردشگران را دارا می‌باشند (بنادرویش ۱۳۸۲: ۲۳). بنابراین امروزه حکومت علاوه بر مسئولیت‌های گذشته، مسئولیتی جدید را برعهده دارد که از آن با عنوان «جهانگردی» یاد می‌شود (هال کالین و جکینز، ۱۳۸۳: ۱۵). مقررات حقوقی یکی از علل و عوامل اساسی در توسعه صنعت گردشگری است (کارگر، ۱۳۸۶: ۵). این رویه کشورها را واداشته است تا با اتخاذ محدودیت‌ها و راه‌حل‌هایی، آن را در جهت پایدار هدایت کنند (فرهودی و شورجه، ۱۳۸۲: ۲۳).

وقوع جنگ، گسترش تروریسم، گسترش روزافزون ناامنی، کنترل‌های شدید مرزی، اعمال مقررات شدید در صدور ویزا، وجود تعارض عقیدتی بین کشورها و بی‌ثباتی سیاسی - امنیتی برخی از کشورها از جمله چالش‌های مطرح در برابر گردشگری در گذشته بوده و در آینده نیز به عنوان یک متغیر پویا در این حیطة مطرح خواهند بود. با وجود چنین شرایطی، هنوز شاهد رشد هر چند آرام گردشگری در ابعاد جهانی آن هستیم؛ اما صنعت گردشگری برخی از کشورها دچار آسیب‌های فراوامی شده است و همین امر باعث کاهش شدید سهم این کشورها از صنعت گردشگری و افزایش سهم کشورهای دیگر شده است، از این‌روست که عده‌ای بر این باورند که قرن ۲۱ نه تنها بدون جنگ، بلکه بدون گردشگری نیز نخواهد بود.

با تحول و گسترش ارتباطات، افزایش درآمد، شکل‌گیری قوانین جدید کار و افزایش اوقات فراغت و افزایش انگیزه‌های سفر، گردشگری در جهان معاصر با رونق شگرف به یکی از عناصر و حلقه‌های عمده ساختار اقتصاد جهانی تبدیل شده است. کشورهای مختلف در عرصه رقابت بین‌المللی و در برنامه‌ریزی ملی و منطقه‌ای راهبردهایی را برای

بهره‌گیری مطلوب از توان‌های بالقوه خود در این زمینه مورد توجه قرار داده‌اند. ایران به دلیل دارا بودن زمینه‌های تاریخی و جغرافیایی مناسب از جمله کشورهایی است که از نظر وجود جاذبه در این زمینه، استعداد بالقوه فراوانی دارد.

روش پژوهش:

روش این پژوهش توصیفی است و برای بررسی اسناد، قوانین، دستورالعمل‌ها و رویه‌های اعمال شده از روش اسنادی استفاده شده است. مبانی علمی این پژوهش بر مفاهیم علم حقوق و احکام فقهی با تکیه بر مبانی گردشگری است.

سیر تاریخی صنعت گردشگری

با شروع انقلاب صنعتی که شهرنشینی از مهم‌ترین پیامدهای آن بود، نیاز به مسافرت و گذران اوقات فراغت افزایش یافت، زیرا این رویداد به دنبال خود مشکلات عدیده‌ای را برای شهرنشینان به وجود آورد (کارگر، ۱۳۸۶: ۴۰). بنابراین نخستین اقدام‌ها در زمینه گردشگری در این سال‌ها آغاز شد. با گسترش فعالیت‌های گردشگری، سازمان جهانی جهانگردی (WTO) با هدف آسان‌تر شدن جابجایی‌ها و فعالیت‌های گردشگری، شکل گرفت. این سازمان در سال ۱۹۲۵ تحت عنوان اتحادیه بین‌المللی سازمان‌های رسمی مسافرتی، کار خود را آغاز کرد. در سال ۱۹۷۵ به عنوان سازمان بین‌المللی و عامل اصلی سازمان ملل متحد در زمینه جهانگردی با نام سازمان جهانی جهانگردی کار خود را ادامه داد. اهداف این سازمان عبارت است از: گسترش و توسعه جهانگردی با در نظر گرفتن کمک به توسعه اقتصادی، تفاهم بین‌المللی، صلح، احترام جهانی بدون هیچ‌گونه تمایز نژادی، جنسی، زبانی و مذهبی.

در ایران، گردشگری دارای قدمت چند هزار ساله می‌باشد، به نحوی که از زمان هخامنشیان مسافران زیادی (با انگیزه‌های تجاری) به ویژه از اروپا (یونان و دیگر کشورها) وارد ایران می‌شدند. به دنبال گسترش مسافرت به ایران مسئله جلب سیاحان خارجی و نیز ایجاد سازمانی برای تمرکز امور مربوط به سیاحان مطرح شد.

با این همه تحولات عمده این بخش از حیث ورود و خروج گردشگران، برنامه‌ریزی و طراحی‌های مبتنی بر رویکردهای علمی برای توسعه، تغییرات تشکیلاتی و... از دهه ۳۰

شمسی پس از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ آغاز گردیده است و در این سال‌ها تحولات سیاسی - اقتصادی و فرهنگی باعث توجه به مسئله گردشگری شد.

پس از انقلاب اسلامی صنعت توریسم در کشور با رکود شدیدی مواجه شد و به دلایل دگرگونی‌های عمیقی که در ساختارهای فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و عقیدتی به وجود آمد، برای مدت حداقل یک دهه صنعت گردشگری به غفلت و فراموشی سپرده شده و این غفلت ضربات سنگین بر پیکره و ارکان این بخش خدماتی کشور وارد آورد. (خانجانی، ۱۳۸۶)

از سال‌های میانی دهه ۶۰ شمسی، با وخامت وضعیت اقتصادی جامعه که به واسطه رکود بازار جهانی نفت و متوسط قیمت آن به وجود آمد، ضرورت‌هایی از وابستگی به نفت مطرح شد. همچنین ضرورت تدوین و تنظیم برنامه پنج ساله که بعد از انقلاب طراحی نشده بود، توجه به بخش توریسم و صادرات غیرنفتی را به بحث و بررسی گذاشت. لذا از زمان شروع اولین برنامه توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مصوب ۷۲-۱۳۶۸ بخش توریسم مجدداً مورد عنایت قرار گرفت و پس از آن تاکنون با وجود همه موانع و بیم و ترس‌ها، توجه به این بخش جدی‌تر شده است. (معصومی‌راد، ۱۳۸۱)

در دهه ۷۰ شمسی نیز دو نهاد مختلف در زمینه‌های گسترش گردشگری در ایران فعال بوده‌اند. یکی از این مراکز، معاونت سیاحتی و زیارتی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی می‌باشد که ادامه دهنده وظایف و فعالیت‌های سازمان جلب سیاحان است. سازمان دیگر، مجتمع بین‌المللی و جهانگردی آزادی (آتیو) است که تحت پوشش سازمان سیاحتی و مراکز تفریحی بنیاد مستضعفان و جانبازان به فعالیت ادامه می‌دهند.

در این روند تاریخی تعاریف گردشگری نیز دستخوش تغییراتی شده است، اما آنچه امروز مطرح است براساس دیدگاه سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، کسی گردشگر است که در حوزه سرمایه‌گذاری‌های صنعت گردشگری حرکت می‌کند، یعنی با تور سفر می‌کند، در هتل اقامت می‌کند، در رستوران غذا می‌خورد، از مراکز دیدنی با تهیه بلیط دیدن می‌کند و سوغاتی می‌خرد (برارپور، ۱۳۸۷: ۶).

دیدگاه حقوق بین الملل در ارتباط با حق بین المللی گردشگری:

در آستانه ورود به هزاره سوم، گردشگری به عنوان یکی از مهم‌ترین بخش‌های اقتصادی جهانی در بسیاری از کشورها مورد توجه بوده و هم‌اکنون در سراسر جهان اقدامات گسترده‌ای برای توسعه این بخش از اقتصاد آغاز شده است. با وجود اهمیت فزاینده گردشگری، هنوز حدود قانونی مورد توافقی در سطح بین المللی در این زمینه به وجود نیامده است. در حقوق بین الملل در مورد آزادی مسافرت و پذیرش بیگانگان به کشور دو نوع طرز تلقی متفاوت وجود دارد. عده‌ای طرفدار لزوم اعمال محدودیت در پذیرش و عده‌ای دیگر نیز طرفداری آزادی بی‌قید و شرط بیگانگان در ورود به کشور می‌باشند که در مجموع تشکیل دو نظریه کلی را می‌دهند:

۱- نظریه لزوم اعمال محدودیت در پذیرش بیگانگان به کشور

پیروان این نظریه معتقد هستند دولت‌ها در قبول یا عدم قبول ورود بیگانه به کشور آزادی مطلق دارند. یعنی این آزادی را می‌توانند در مفهومی گسترده و نامحدود استفاده کنند. بنا به همین دیدگاه در صورتی که میان کشورها عهدنامه خاص وجود نداشته باشد در پذیرش اتباع بیگانه به خاک خود مقید به کمترین تعهد و الزامی نخواهند بود. کلیت این نظریه از طرف مؤسسه حقوق بین المللی در ژنو تأیید شده است. البته این مؤسسه همزمان با تأیید نظریه مذکور در سال ۱۹۲۸ میلادی الحاقیه‌ای به آن اضافه کرده است و در آن تأکید می‌کند علی‌رغم وجود چنین آزادی، اصل عدالت و انصاف حکم می‌کند کشورها از چنین حقی سوء استفاده نکنند و صرفاً در مواردی از آن به عنوان اصل محدود کننده آزادی ورود یا اقامت بیگانگان استفاده کنند که به صورت جدی و واقعی در معرض یک خطر سیاسی قرار گرفته باشند (نصیر، ۱۳۵۰: ۹۹).

۲- نظریه آزادی بی‌قید و شرط ورود بیگانگان به کشور

طرفداران این نظریه عقیده دارند دولت‌ها نمی‌توانند بنا به میل خود مانع ورود، خروج یا اقامت اتباع در کشور شوند و یا در این زمینه محدودیت‌هایی قائل شوند. پیروان این نظریه ورود بیگانه به خاک کشور دیگر را در در چارچوب حقوق بین الملل، حقی برای آن کشور و یک تکلیف تلقی می‌کنند. چنین ذهنیتی که در واقع از حقوق طبیعی نشأت گرفته است با نظری به تاریخ زندگی بشر عقیده دارد که در ابتدا هر چیزی در میان مردم مشترک بود و این شراکت تحت هیچگونه انقیاد و شرطی نبود. هر کس می‌توانست بدون

کوچک‌ترین مانعی و در سهولت کامل به هر کجا که می‌خواست سفر کند. بعدها که دوره مالکیت اشتراکی منقضی و مالکیت فردی حاکمیت پیدا کرد، این آزادی از بین نرفت و همچنان باقی ماند، زیرا تبدیل مالکیت اشتراکی به فردی مستلزم ایجاد موانع در آزادی روابط اینا بشر نبوده است (نصیر، ۱۳۵۰: ۱۰۵).

وضع و اجرای قواعد و مقررات معین و کلی در مورد قبول بیگانه هیچگونه تعارضی با حاکمیت دولت‌ها ندارد و از تجلیات ثبات اراده دولت‌ها است. لیکن این اختیار (نپذیرفتن بیگانه به کشور) نباید به عنوان بازیچه سیاسی و غیره مورد استفاده قرار گیرد. در عصر حاضر علل عمومی نپذیرفتن بیگانه در کشور که به عنوان مقررات معین و کلی در قوانین کشورها تصریح شده عبارتند از:

الف - ابتلا به بیماری‌های واگیردار و جدی؛

ب - حجر و جنون؛

پ - بیگانگان اخراجی؛

ج - عدم امکان امرارمعاش با شغل و تخصص بیگانه؛

چ - عدم انعقاد قرارداد کار علی‌رغم شغل و تخصص مناسب بیگانه؛

ح - مجرمین و یا مرتکبین به اعمال غیرمشروع منافی عفت.

حقوق گردشگران غیرمسلمان در کشورهای اسلامی از دید اسلام:

اسلام، گردشگری را از دو منظر مورد توجه قرار می‌دهد: اولاً گردشگری زمینه مشاهده جهان خلقت، دستاوردهای بشری و تفکر در آثار صنع الهی را فراهم آورد. در ثانی گردشگری موجب آشنایی فرهنگ‌های دیگر با فرهنگ اسلامی می‌شود. چنانکه امام خمینی (ره) یکی از مجتهدین شیعه، می‌گوید: "می‌بایست علاوه بر سفرهای رسمی، سفرهای غیررسمی هم بنماییم تا جهان را بیدار کنیم" (موسوی خمینی، ۱۳۶۵: ص ۱۹۵). در آیات قرآنی نیز به کرات به حضور بیگانگان در کشورهای اسلامی و نحوه برخورد با آنها پرداخته‌اند. پرواضح است با توجه به چنین تأکیدهایی در زمینه گردشگری در اسلام به جنبه‌های گوناگون این صنعت توجه شده است. در تفکر اسلامی انسان آزاد است و این آزادی در حدود مسئولیت او تعیین می‌شود (عمید زنجانی، ۱۳۷۹: ۳۳۹). "هر انسانی حق دارد که آزادانه از محلی به محل دیگر منتقل شود و محل اقامت خود را در شهرها و

کشورهای اسلامی یا خارج از آنها در موقع ضرورت انتخاب نماید. هر کسی که در یک جامعه منکوب و بینوا شود می‌تواند به جامعه دیگری پناهنده گردد. بر هر جامعه‌ای که یک انسان پناهنده شده واجب است که او را پناه بدهد تا او را به جایگاه امن برساند. " (جعفری تبریزی، ۱۳۷۰: ۴۶۲). چنانکه در اصل ۴۲ قانون اساسی بیان شده؛ اتباع خارجی می‌توانند در حدود قوانین به تابعیت ایران درآیند (ساعد و کیل و عسگری، ۱۳۸۳: ۱۰۰). مسلمان بودن شرط بهره‌مندی از حقوق شهروندی نیست. این حق به اعتبار تابعیت برقرار می‌گردد (کامیار، ۱۳۸۶: ۴۱). دین مبین اسلام به صور گوناگون به بحث در رابطه با گردشگران خارجی و حقوق آنها پرداخته است که می‌توان موارد زیر را به عنوان بخشی از آنها اشاره نمود که عبارتند از:

- بخشش و گذشت (مجلسی، ۱۴۰۳: ۳۲۶)؛

- پرهیز از ستم و تعدی (قرآن کریم)؛

- نیکی و احسان (قرآن، سوره ممتحنه، آیه ۹)؛

- رعایت حقوق انسانی و رفتار مطابق با موازین اخلاق اسلامی (حر عاملی، ۱۴۰۹: ۴۹). چنانچه در قوانین اسلامی آمده است با دادخواهان و اشخاص در مظان اتهام و مرتکبان جرائم و برخورد با مردم لازم است اخلاق و موازین اسلامی کاملاً رعایت گردد (میرزایی، ۱۳۸۵: ۵۹۸). اصولاً حقوق اسلامی حافظ جان، مال، حیثیت و آزادی غیر مسلمانان است، به این شرط که تبعه دولت اسلامی یا از بیگانگان مقیم و یا از سیاحان باشد (حمید الله، ۱۳۸۶: ۱۳۰). لازم به ذکر است در اسلام، دیدگاه متفاوتی نسبت به تبعه و بیگانه وجود دارد که در حقوق بین‌المللی فعلاً نمی‌تواند پذیرفته شود. از نظر اسلام بیگانه یا خارجی به شخصی گفته می‌شود که مسلمان نباشد. بنابراین کلیه مسلمانان جهان را می‌توان تبعه (به مفهوم امت واحد) تلقی کرد. به نظر می‌رسد مسلمانان برای سیر و سفر و گشت و گذار در سرزمین‌های اسلامی محدودیت بارزی نداشته باشند (خلیلیان، ۱۳۶۲: ۱۳۶). بیگانگان نیز در گذشته با تحصیل و اخذ "امان"، زنهار یا "ذمام" امکان عبور آزادانه از کشور اسلامی و یا اقامت موقت در کشورهای اسلامی را برای خود تأمین می‌کردند. در واقع امان به عنوان جواز عبور و اقامت موقت در کشورهای اسلامی است که مترادف رویداد و یا

۱. تنها شما را از دوستی کسانی نهمی می‌کند که در دین با شما قتال کردند و از وطنشان بیرون کردند (آیه ۹، سوره ممتحنه)

ویزا به معنی امروزی است. از طرفی نوعی تقاضای پناهندگی نیز هست. یعنی شخص مستأمن مطابق همان معاهده مأمونیت و مصونیت مورد حمایت و در پناه اسلام قرار می‌گرفت. بنابراین مأمونیت و مصونیت سه گانه در اسلام (امان - زهار - ذمام) قابل تطبیق با مفهوم رویداد و یا ویزا در عصر حاضر می‌باشد. در واقع حکومت اسلامی بعد از بررسی در خواست مأمونیت بیگانه نسبت به اعطای مأمونیت و مصونیت در زمان‌های مختلف جنگ و یا صلح اقدام می‌نمود. سرزمین‌های اسلامی، بیگانگانی را که قصد ورود داشتند علی‌الاصول به شرط اقامت محدود می‌پذیرفتند و چنین محدودیتی را برای اقامت وی معین می‌نمودند.

حقوق گردشگران غیرمسلمان در کشورهای اسلامی در کتابهای فقهی در این خصوص در کتاب‌های فقهی به چهار گروه اشاره شده است که عبارتند از:

۱- ذمی؛

۲- مستأمن؛

۳- معاهد؛

۴- حربی.

ذمی: آن گروه از غیرمسلمانی که کافر کتابی باشند یعنی یهود، نصارا و مجوس، در صورتی که بخواهند به عنوان اقلیت‌های مذهبی و شهروند تابعیت کشور اسلامی را بپذیرند کافر ذمی شناخته می‌شود. کافر ذمی، از شهروندان کشور اسلامی به شمار می‌رود، مانند یک شهروند مسلمان از مزایا و امکانات دولت و کشور اسلامی استفاده می‌کند و مانند افراد مسلمان، تحت حمایت دولت اسلامی زندگی می‌کند و جان، مال، ناموس، شغل، کار و موقعیت وی، مورد احترام و رعایت جامعه قرار می‌گیرد و در برابر موظف به نگهداشت آیین‌ها و احترام به قانون رسمی جامعه اسلامی است.

معاهد: به غیر مسلمانانی گفته می‌شود که با دولت اسلامی پیمان عدم تعرض و قرارداد ترک جنگ و دشمنی امضا کرده باشند و در سرزمینی دیگر و یا داخل کشور خودشان زندگی می‌کنند. امضای قرارداد و معاهده سبب می‌شود که جان، مال، ناموس و سرزمین آنان، حرمت و مصونیت پیدا کند و اگر مصالح سیاسی و اجتماعی مسلمانان ایجاب کند،

دولت اسلامی می‌تواند برابر آیین‌ها و قانون‌ها با صدور ویزا به آنها اجازه ورود و اقامت در کشور اسلامی بدهد و به مدتی که برابر مصالح و قانون به آنها اجازه اقامت داده شده است به عنوان بازرگان، گردشگر و یا به عنوان دانشجو و یا سفیر و کاردار و رایزن و دیگر عناوین معمول و رسمی به کشور اسلامی مسافرت کنند.

مستأمن: کافری است که برای تحقیق و مطالعه درباره اسلام و عقاید اسلامی و فرهنگی مسلمانان و آشنایی با احکام و معارف دین یا به انگیزه‌های صحیح دیگر از ملت و یا دولت اسلامی، خواستار پناهندگی و ورود به کشور اسلامی شده است.

حربی: حربی به آن دسته از غیرمسلمانانی گفته می‌شود که جزو هیچ یک از سه گروه یاد شده نباشد، یعنی هیچ یک از قراردادهای و تعهدهای ذمه، امان و معاهد را با مسلمانان امضا نکرده باشند. از نظر اسلام جان، مال و ناموس وی، هیچ گونه حرمت و مصونیتی ندارد. کافر حربی حق ورود و سکنی در کشور اسلامی را ندارد و اگر وارد سرزمین اسلامی شد، هیچگونه مصونیتی نخواهد داشت (حسینی، ۱۳۷۶: ۲۷۴-۲۷۶).

جایگاه حقوق گردشگری خارجی از دید نظام جمهوری اسلامی ایران:

کشور ایران با سابقه درخشان خود، مدعی تدوین نخستین منشور حقوق بشر (منشور کورش کبیر) می‌باشد. با نگاهی به دوران ایران باستان می‌توان به اهمیت حقوق گردشگران خارجی از نگاه حکومت حاکم (هخامنشیان، اشکانیان و ساسانیان) پی برد. آنچه در این دوران تحت عنوان حقوق گردشگری مطرح بوده بیشتر در قالب فراهم آوردن تسهیلات سفر می‌باشد. مثلاً در زمان هخامنشیان، جاده‌های شاهی با ۲۵۰۰ کیلومتر و قرار گرفتن میله‌های راهنما، گماردن مأموران مخصوص، احداث پل و... در مسیر تسهیلات لازم را فراهم می‌ساخت.

در عهد معاصر دیدگاه حاکم در ارتباط با اتباع بیگانه بدین شرح است که اتباع بیگانه در ورود به ایران و اقامت در نقاطی که تمایل داشته باشند آزادی دارند و این آزادی مشروط به داشتن گذرنامه و اخذ پروانه اقامت از مقامات مربوط است. بنابراین یک تبعه بیگانه در زمان ورود به کشور ایران می‌بایست اولاً، دارای گذرنامه معتبر باشد و ثانیاً برای ورود به کشور از مقامات ایران مجوز لازم یعنی ویزا یا رواید را تحصیل کند (موتمنی طباطبایی، ۱۳۷۰: ۳۳). براساس قانون ورود و اقامت اتباع خارجه در ایران، هر کس

گذرنامه یا جواز عبور را جعل کند و یا با علم به مجعول بودن از آن استفاده کند و یا این قبیل اوراق مجعوله را برای دیگران تحصیل نماید به حبس تعزیری از ۱ تا ۳ سال و یا به پرداخت جزای نقدی پانصد هزار ریال تا سه میلیون ریال محکوم می‌شود (حجتی و باری، ۱۳۸۴: ۸۲۴-۸۲۵). با توجه به این نکته معلوم می‌شود اختیار تجویز ورود یک بیگانه به کشور ایران در صلاحیت دولت شناخته شده است. ذکر این نکته مهم نیز ضروری به نظر می‌رسد که صلاحیت دولت در خصوص اعطای ویزا یعنی اجازه ورود به کشور، صلاحیتی اختیاری تلقی می‌شود. به عبارت دیگر، در مواقعی که ضروری از ورود یک بیگانه به کشور متحمل است، دولت می‌تواند از اعطای جواز ورود (ویزا) به بیگانه خودداری کند (موتمنی طباطبایی، ۱۳۷۰: ۳۳).

با تمام این تفاسیر براساس ماده ۹ قانون تشکیل سازمان میراث فرهنگی و گردشگری (مصوب ۱۳۸۲/۱۰/۲۳) شورای عالی میراث فرهنگی و گردشگری مکلف است متناسب با جایگاه هر یک از کشورها در اهداف بازار جهانگردی ایران صدور رویداد برای اتباع آنها را به ترتیب زیر دسته‌بندی و به وزارت امور خارجه جهت اقدام ابلاغ نماید:

الف) لغو روادید؛

ب) اجازه ورود با پروانه گذر مرزی؛

ج) صدور روادید در مبادی ورودی ایران برای مدت معین؛

د) صدور روادید در سفارتخانه‌های ایران در خارج از کشور در زمان معین حداکثر ظرف مدت یک هفته.

اما به منظور آنکه به حقوق و امتیازات گردشگری ایران امروز پی ببریم، باید به آخرین مقررات تصویب شده بعد از پیروزی انقلاب اسلامی یعنی قانون توسعه صنعت ایرانگردی و گردشگری مصوب مهر ماه سال ۱۳۷۰ و آیین‌نامه اجرایی آن نگاهی گذرا بیفکنیم. امتیازات پیش‌بینی شده در این قانون برای گردشگر و گردشگری عبارت است از:

الف - امتیازات شخصی یا مستقیم؛

ب - امتیازات غیرمستقیم و در ارتباط با ایجاد بسترهای مناسب گردشگری.

امتیازات در نظر گرفته شده برای شخص گردشگر به شرح زیر است:

۱- ورود و خروج لوازم شخصی متعارف با اعمال معافیت‌های گمرکی؛

۲- خروج صنایع دستی یا محصولات مجاز کشور با مراعات آیین‌نامه مربوطه؛

۳- خروج کتاب و مطبوعات با حفظ جنبه غیرتجاری آن؛

۴- استفاده از تسهیلات ویژه گمرکی؛

امتیازات در نظر گرفته شده در ارتباط با ایجاد بسترهای مناسب گردشگری:

۱- موظف شدن بانک‌های کشور برای سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و دولتی برای توسعه ایرانگردی و گردشگری با سود و نرخ صنعتی (این بند در ارتباط با ماده ۵ کد جهانی اخلاق گردشگری است که گردشگری را فعالیتی سودمند معرفی می‌کند).

۲- دریافت هزینه‌های مربوط به سوخت، آب، برق، عوارض، مالیات، وام بانکی و غیره براساس تعرفه‌های بخش صنایع.

۳- بازگرداندن هتل‌ها و مراکز تأسیسات سیاحتی تصرف شده از سوی مراجع مختلف به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی جهت بهره‌برداری و تأمین نیازمندی‌های گردشگران در مهلت مقرر قانونی.

۴- موظف شدن سازمان هواپیمایی کشوری، سازمان بنادر و کشتیرانی، سازمان پانیه‌ها و گمرک و راه‌آهن، برای در اختیار گذاشتن محل مناسب برای استقرار دفاتر اطلاعات و گردشگری در مبادی ورودی و خروجی، داخل شهرها.

۵- ایجاد، توسعه و بهره‌برداری از تأسیسات ایرانگردی و گردشگری از هر نوع که مناسب باشد و همچنین تأمین وسایل لازم برای مسافرت‌های فردی و جمعی گردشگران ایرانی و خارجی در داخل کشور، اعم از زمینی، هوایی، دریایی و تأمین خدمات گردشگری و اقدامات لازم برای ارزیابی پیشرفت‌های مملکتی و شناساندن تحولات فرهنگی و تمدن و جاذبه‌های ایران از سوی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی براساس قانون اهداف و وظایف فرهنگ و ارشاد اسلامی، مصوب سال ۱۳۶۵.

وزارتخانه‌ها و سازمان‌هایی که عمدتاً در ایجاد بسترهای مناسب گردشگری و برای تأمین حق و حقوق و مزایای گردشگر مداخله مستقیمی و همکاری و تکالیف قانونی دارند عبارتند از:

- وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و ادارات تابعه آن و مؤسسات گردشگری داخلی و خارجی، هتل‌ها و مهمانسراها؛

- وزارت امور اقتصادی و دارایی، شرکت‌های بیمه، گمرک و بانک‌ها؛

- وزارت فرهنگ و آموزش عالی، دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی خصوصی گردشگری؛

- وزارت امور خارجه، سفارتخانه‌ها و نمایندگی‌های سیاسی دولت در خارج از کشور؛
- وزارت کشور، استانداری‌ها، فرمانداری‌ها، اداره گذرنامه، شهرداری‌ها و حوزه‌های انتظامی؛
- وزارت کشاورزی؛
- وزارت جهادسازندگی، سازمان جنگل‌ها و مراتع کشور و شیلات؛
- وزارت راه و ترابری، هواپیمایی و کشتیرانی و راه‌آهن؛
- سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران و رسانه‌های دولتی و خصوصی؛
- سازمان تربیت بدنی، مؤسسات ورزشی و باشگاه‌های ورزشی اعم از دولتی و خصوصی؛
- سازمان برنامه و بودجه؛
- سازمان صنایع دستی.

کد جهانی اخلاق گردشگری:

کدهای جهانی اخلاق گردشگری از سوی سازمان ملل متحد به منظور بهبود صنعت گردشگری و ایجاد تفاهات بین المللی از یک سو و از سوی دیگر برای دستیابی به توسعه پایدار و حفظ میراث گردشگری تدوین گردید. تدوین این کدها بیش از هر چیز بر حق گردشگری به عنوان بستر صنعت گردشگری تأکید دارد. کدهای جهانی اخلاق گردشگری شامل ۱۰ ماده و ۴۸ بند است که در اینجا با توجه به اهمیت این کدها و ارتباط آنها با موضوع ارائه می‌شود.

ماده ۱- نقش گردشگری در ایجاد تفاهم و احترام متقابل بین مردم و جوامع.
 ماده ۲- گردشگری به عنوان وسیله‌ای برای تکامل فردی و گروهی و نفی هر گونه تبعیض، استثمار جنسی، نابرابری بین زن و مرد و... (مساوات و برابری انسان در جامعه بشری، اصل مورد تأیید دین اسلام است (سعیدزاده، ۱۳۷۷: ۹۸) در این ارتباط کشور ایران در تاریخ ۱۳۱۰/۱۰/۱۴ قانون اجازه الحاق دولت ایران به قراردادهای بین المللی پاریس و ژنو راجع به جلوگیری از رفتار جنایت‌آمیز نسبت به زنان و کودکان به تصویب رساند (معمدی، بشیری و باقری، ۱۳۷۷: ۱۷).

ماده ۳- گردشگری عاملی برای توسعه پایدار و حفاظت از محیط زیست و ایجاد زیرساخت‌هایی برای حفظ محیط طبیعی و فرهنگی (چنانکه در ماده ۵، آیین‌نامه اجرایی تبصره ۲، قانون تشکیل سازمان میزاث فرهنگی و گردشگری (مصوب ۱۳۸۴/۴/۲ هیأت

وزیران)، دستورالعمل بهره‌برداری پایدار از میراث طبیعی کشور به طور مشترک به تصویب رؤسای سازمان میراث فرهنگی و گردشگری و حفاظت محیط زیست و جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور رسید (سلیمانی و مستجاب‌الدعواتی، ۱۳۸۷: ۸). چرا که رویکردهای برنامه‌ریزی نیز همواره حصول به توسعه پایدار و محافظت از محیط مورد نظر می‌باشد که در آن تأکید بر این است که منابع طبیعی و فرهنگی فرسایش و یا تنزیل نیابد (تاج‌زاده نمین، ۱۳۸۳: ۱۴).

ماده ۴ - گردشگری استفاده‌کننده میراث فرهنگی بشریت و عاملی برای تقویت این میراث است؛ (به عبارتی، مهم‌ترین هدف و ارزشمندترین اصل در گردشگری حفظ یکپارچگی فرهنگی است).

ماده ۵ - گردشگری فعالیتی سودمند برای کشورها و جوامع میزبان.

ماده ۶ - مسئولیت و تعهدات دست‌اندرکاران در امر توسعه گردشگری.

ماده ۷ - حق گردشگری.

ماده ۸ - آزادی حرکت و تردد گردشگران (این ماده با ماده ۵، آیین‌نامه اجرایی توسعه صنعت ایرانگردی و جهانگردی مبنی بر آزادی استفاده از اتومبیل شخصی و ماده یک همین قانون مبنی بر سهولت در اعطای روادید و قانون راجع به ورود و اقامت اتباع خارجه در ایران مصوب ۱۳۱۰/۲/۱۹ و... در ارتباط است).

ماده ۹ - حقوق شاغلین و کارگزاران صنعت گردشگری.

ماده ۱۰ - اجرای اصول کد جهانی اخلاق گردشگری.

نتیجه‌گیری:

با بررسی قوانین و مقرراتی که در ارتباط با گردشگری در ایران به تصویب رسیده است می‌توان دریافت که توجه به تمام ابعاد این مسئله (روادید، ورود تمديد روادید، استفاده از اتومبیل شخصی، اقامت، فعالیت‌های تجاری و...)، در قوانین مدنظر بوده است. بهداشت عمومی، مجوز هتل و رستوران‌های گردشگری، ایمنی، برابری و احترام متقابل در نظر گرفتن استانداردهای لازم، حتی توجه به مباحث زناشویی گردشگران خارجی و... در مباحث حقوقی مربوط به گردشگری مورد توجه قرار گرفته است. این مجموعه قوانین و مقررات عرصه گردشگری مجموعه‌ای را با عنوان قانون اساسی گردشگری تشکیل

می‌دهند.

از دید اسلام نیز گروه‌های غیرمسلمانی که براساس پیمان‌های مذکور (مستامن، ذمی و معاهد) و تحت لوای آیین و شرایط اسلامی وارد سرزمین اسلامی می‌شوند تا زمانی که در کشور اسلامی به سر می‌برند (چه گردشگر، بازرگان، میهمان و...) از حقوق شهروندی برخوردارند. البته دیدگاه اسلام در رابطه با اتباع بیگانه و طرز تلقی از آن در سطح جهانی (حتی در کشورهای اسلامی) قابل پذیرش نیست، چراکه براساس اندیشه اسلامی تمام مسلمانان امت واحده اسلامی را تشکیل می‌دهند و در ورود به کشورهای اسلامی محدودیتی نخواهند داشت. در صورتی که این تفکر در عمل جایگاهی ندارد. با توجه به پویایی گردشگری، آشکار است که در هر زمان ابعاد جدیدی به مسائل مربوط به حقوق گردشگری افزوده می‌شود.

پیشنهادها

- از آنجا که گردشگر نیازمند رفاه، آسایش و امنیت می‌باشد، روند تاریخی و دگرگونی ابعاد متفاوت فرهنگی و نگرش مردم، ابعاد جدیدتر در قوانین و مقررات گردشگری به ویژه حقوق گردشگران خارجی امری الزامی است.

- آنچه امروز در کشور ایران (با وجود غنای فرهنگی و تنوع گسترده طبیعی) منجر به پیشرفت در رقابت جهانی در عرصه گردشگری خواهد شد، عدم تغییر نگرش به مسائل روز جهانی در امر گردشگری است، چرا که برای موفقیت این صنعت در عرصه جهانی، توجه به خواست گردشگر و تأمین حقوقی او امری ضروری است.

- معیار قرار دادن قوانین و مقررات بین‌المللی، حقوق بشر، کنوانسیون‌ها و... می‌تواند بستری مناسب برای بهبود جذب گردشگر در کشور شود.

- تدوین ضوابط و قوانین اخلاقی گردشگری در سطح ملی و متناسب با ابعاد فرهنگی و محیطی، می‌تواند علاوه بر حفظ جامعه از آسیب‌های فرهنگی و محیطی گردشگری، زمینه‌ای مناسب برای جذب گردشگر و گسترش روزافزون این صنعت را فراهم آورد و در کنار این عوامل محدودیت‌هایی بی‌مورد برای جذب گردشگر را حذف کرد.

منابع:

- قرآن کریم

- ۱۸۵ - برارپور، کورش (۱۳۸۷)، انحراف مسیر گردشگری پایدار با دخالت دلالتان، روزنامه ایران، سال چهارم، شماره ۴۱۰۵.
- بنادرویش، فاطمه (۱۳۸۲)، نقش دولت مدیریت در پیشبرد و ارتقاء برنامه‌های جهانگردی، فصلنامه مطالعات جهانگردی، دانشگاه علامه طباطبایی، شماره یک.
- تاج‌زاده نمین، ابوالفضل (۱۳۸۳)، نگرش بر جایگاه فرهنگ و ضوابط اخلاقی در گردشگری، فصلنامه مطالعات جهانگردی، دانشکده مدیریت و حسابداری دانشگاه علامه طباطبایی، شماره ۵.
- جعفری تبریزی، محمدتقی (۱۳۷۰)، تحقیق در دو نظام حقوقی جهانی بشر، انتشارات دفتر خدمات حقوقی جمهوری اسلامی ایران، تهران.
- حجتی، سیدمهدی، باری، مجتبی (۱۳۸۴)، قانون مجازات اسلامی در نظم کنونی، ناشر میثاق عدالت، تهران.
- حر عاملی، شیخ محمدبن الحسن ۱۴۰۹ ه. ق، وسایل الشیعه، موسسه آل البیت (علیه- السلام) الاحیاء التراث، قم المشرفه.
- حسینی، سیداحمد (۱۳۷۶)، نگاهی به حقوق گردشگران غیرمسلمان در کشورهای اسلامی، مجموعه مقالات نخستین همایش جهانگردی و جمهوری اسلامی ایران، جلد اول، کیش، اسفند ماه.
- حمیدالله، محمد (۱۳۸۶)، سلوک بین المللی دولت اسلامی، ترجمه و تنقیح از دکتر سیدمصطفی محقق داماد، مرکز نشر علوم اسلامی، تهران.
- خانجانی، علی (۱۳۸۶) بررسی نقش گردشگران خارجی بر امنیت شهرستان آستارا، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علوم انتظامی، تهران.
- خلیلیان، سیدخلیل (۱۳۶۲)، حقوق بین الملل اسلامی، تهران.
- ساعد وکیل، امیر، عسگری، پوریا (۱۳۸۳)، قانون اساسی در نظم حقوق کنونی، انتشارات مجمع علمی و فرهنگی مجد، تهران.
- سعیدزاده، سیدمحسن (۱۳۷۷)، زنان در جامعه مدنی چه اندازه سهم دارند؟، نشر قطره، تهران.

- سلیمانی، مصطفی، مستجاب الدعواتی، مهرداد، (۱۳۸۷) قوانین ومقرات محیط زیست، تهران.
- امید زنجانی، عباسعلی (۱۳۷۹)، مبانی اندیشه سیاسی در اسلام، ناشر موسسه فرهنگی دانش و اندیشه معاصر، تهران.
- فرهودی، رحمت، شورجه، محمود، (۱۳۸۶) برآورد ظرفیت گردشگری معبد انا هیتای شهر کنگاور، فصلنامه مطالعات گردشگری، دانشگاه علامه طباطبایی، شماره ۷.
- کارگر، بهمن (۱۳۸۶)، توسعه شهرنشینی و صنعت گردشگری در ایران (از مفهوم تا راهکار)، انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، چاپ اول، تهران.
- کامیار، غلامرضا (۱۳۸۶)، حقوق شهری و شهرسازی، انتشارات مجد.
- مجلسی، شیخ محمدباقر، بحار الانوار (الجامعه الدرر اخبار الممه الاطهار)، موسسه الوفاء، بیروت، لبنان، ۱۴۰۳ هـ. ۱۹۸۳ م.
- معتمدی، غلامرضا، بشیری، عباس، باقری، سعید (۱۳۷۷)، قوانین و مقررات مربوط به زنان در ایران، انتشارات ققنوس.
- معصومی‌راد، رضا (۱۳۸۱)، موانع و تنگناهای صنعت توریسم در گیلان، رشت، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه گیلان، بی‌نا.
- مومنی طباطبایی، منوچهر (۱۳۷۰)، آزادی عمومی و حقوق بشر، انتشارات دانشگاه تهران.
- موسوی خمینی، روح الله (۱۳۶۵)، صحیفه نور، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ج ۱۵.
- میرزایی، علیرضا (۱۳۸۵)، محشی و قانون مجازات اسلامی، انتشارات بهرامی.
- نصیر، محمد (۱۳۵۰)، حقوق بین الملل خصوصی، جلد اول.
- هال، کالین، مایکل، جکینز، جان ام (۱۳۸۲) سیاستگذاری جهانگردی، ترجمه سید محمد اعرابی و داوود یزدی، انتشارات دفتر پژوهشهای فرهنگی.